պիսի իշխել, և թէ հաւասար իրաւանց տէր պիտի նանչէ գամենեցեանն և քրիստոնեայն. Նորա որ այդ հաւատն ունէր, հաւատոց ամենայնիւր անսասանելի մէջ են, տիրապետաց կեդրոնն բնեալ են և անուղղակի պատճառ են այնքան թշուառ ժողովրդեան կորստեան որ Թիւրքիոյ ներքն հեծելու թշուառութիւնն ունին. Թիւրքիոյ յոյց մինչի գլուխ ապականուած է այն ամենն գաղիր մեղութիւններով և տիրապետով, որք մարդկային սեռի թուանշանի տիրոջ կը կոչեն. չիք մի շարութիւն, չիք մի վատութիւն, ոչ մի անզգամութիւն, ուստի գերծ ըլլայ այս կրկէ տիրութիւնը. տիրապետանելու համար չէ որ կը բռնեն, այլ իւր խոսքան պատճառն է զոր կը նկատրգենք. պատուութիւնը անիրաւ և անարատ վիճակ է մեր այս բարձունքներուն, կամ ուրիշի շնորհն ուզել մեր անցեալ և ժամանակակից պատմութիւնն կը թեւոյթներնք այսպէս ներկայացնել գիրքիս. Ո՞ր ազգարար, կամ որ քաղաքը գրուեց Ցանանայ վայրաց սերունդը և զայն չուրեց, չը նեմանցուց փոխանակ չընդունելու և կենդանացնելու. Ամբողջ օսմանցւոց պատմութեան մէջ կը տեսնէք գուցէ մի քաղաք որ օսմանցիք շնեան ըլլան, մի երկիր՝ որ նորա ծաղկեցուցեր են, մի ազգ՝ որ երշանիկ դարձեան ըլլայ նրանց ներքն և մի պատուանան. ուստուենական, գիտնական և այլն յառաջդիմութիւն, որ նոցա քաջալերութեամբ հնարեց առած ըլլայ. Զանձրոյթ չըլլայ ընթերցողաց որ յիշենք թէ արդեօք Արեւելեան կայսերութեան գաւառներ և այն ընդարձակ աշխարհներ որք օսմանցւոց ձեռքն անցած են, առանչ ունէր ազգի վիճակ ունէին, թէ օսմանեան տիրապետութենէն յետոյ. Կ. Պոլիս, Ազրիանապոլիս, Զմիւռնիա, Դամասկոս, Հալէպ, Ալեքսանդրիա, Աթէնք, Թեսաղոնիկէ, և այլն և այլն և այլն քաղաքներն ու Թրակիա, Եգիպտոս, Ասորիք, Փիւնիկէ, Մեսոպոտամիա, Դամասկոս, Հայաստան, Իրաք, Վրաստան և այլն աշխարհները օսմանցւոց տիրապետութենէն առաջ թէ վերջ ունէր ծաղկեալ վիճակ ունէին. Դարձեալ այն երկիրներն, որք հնագոյնք օսմանցւոց ձեռքն եկան պիտի ունէր գաղղացած են, թէ քանի որ նոցա ներքն էին. Բոլոր այս հարցմանց պատասխանն այնչափ ծանրաթ են, որ կրկնելու անգամ հարկ չը կայ. Ամէն տիրութիւն մը որ բռնութեան և մոլեռանդութեան ուժով բարձրացեր և այժմ բարձրացեալ խոնարհեր է, մեզի չէ թողուլ որ իւր ուսերակոց ներքն թաղէ այն ամենն ազգեր. յոյց տնաս, մեծացաս, և նոցա ծառն պատուելով կորստացաս. Ամէն, պիտի իշնայ թիւրքիս. զի քաղաքական, բնիկերական, ազգայնական, մասնաւոր, ընդհանուր կրոնական, բնատեսական և այլն այնպիսի ապականութեանց մէջ խորասուզեալ է. որք անչուշտ վարման պիտի բերին այնմ. Աստուծմանէն սահմանել մինչև յեսոն պարտականաց թշնամի են երկրին յառաջդիմութեան, սանձ ուզղակի, այլք անուղղակի. Ենթադրութիւն, խարէութիւն, կեղծիք, ահա նամանեան տերութեան բարոյական բնակիչներ. Շահամոլութիւն, քաւութիւն, դրկանք, ահա նորա պատանեցից նպատակ. Կայսրաց, շնորհակ. տիրոյ վատ հրապոյր, ահա ամեն գործոց շարժառիթ. Մինչ կրնայ տեսնալ տերութիւն մը որ այս ասոնցմանն վատութեանց է. անչուշտ ոչ. Բայց ինչ օգուտ որ իւր անիրաւութեամբ կորստեան ալ առաջ պիտի բերէ, եթէ իսնասուն ջանքեր որք պէտք են նաև զորաւոր լինել, չը փոխեան ապառնոմիչ մինչեցեներ ձեռք առնուլ կանխաս. Աստուծոյ են Թիւրքիոյ ժողովրդեան ներկայ բոլոր թշուառութիւնները, ապրատութիւն, ապիրատութիւն, արուեստից յետապնդեմ վիճակը, բնակչաց անհամաձայնութիւն և գրաս հնամանք հարատարութիւնք և այլն, զորս ամենն ալ կատարութեան երեսէն կը ծագին. Աշխարհի ամենայն երկիրներու կարգէն են Թիւրքիոյ երկիրներ, բայց բնակչաց խեղճութիւնը սանանելով կիմացուի որ այդ բարեբեր երկիրներ լաւ չեն արտադրեր. պատճառ զարձեալ կատարութիւնն է. Զի Իսլամ տարրը ազատել մնայն գիտէ, իսկ ոչ—իսլամ ժողովուրդը քաղաքակիրթ երկիրներու ունեցած դիւրութիւններէն զուրկ է. որով չը կրնար զարգանալ և երկրին ազատման բանելով յաւելում գոյացունել. զի ապաւորութիւն չը կայ երկիր գործելու, արուեստներ մշակելու, երկաթուղի, օրինաւոր հնագիր, կանոնաւոր քաղաքաստար, բարեկարգեալ ճանապարհ, անհրաժեշտ եղած անգեր կամուրջ, օթեան և այլն բնչ որ հարկաւոր են երկրի մը զարգացման՝ պակաս են բոլորովին. Աւելցուր ասոնց վրա պատուիրան անանգութիւնն, որով մինչեւ ասնիկը փնտրան և կը փնտրան հնագնեալ. Բազմաստեալ հարատարութիւնը, որ կը ցամքեցուցէ ամեն ազատարիչ ազդիւրներ, և այն չար ու նենգաւոր դիտաւորը զոր ունի կատարութիւնը ոչ—իսլամ տարրերն չգոյացունելու, ահա ամեն բան կատարեալ կը դառնայ և նոցն բնչն կատարութեան ամեն չարեաց ազդիւր և պատճառ ըլլալն բնչ. Ներն կոգոյացուցի. Ամբողջ Թիւրքիոյ համար միայն 150.000 ազի նշանակեալ է պահանջի մէջ հասարակաց կրթութեան գործին, այն ալ անանանական. Բոլոր գաւառաց քաղաքաց մէջ չը կայ կատարութեան կոչնանէ բացուած հասարակաց վարժարան մը, ուր ամեն կարգի հպատակաց ազգայ ուսակերակ կարենան, այլ տոհանեան և այլն ազնիպիսի ապականութեանց մէջ խորասուզեալ է. որք անչուշտ վարման պիտի բերին այնմ. Աստուծմանէն սահմանել մինչև յեսոն պարտականաց թշնամի են երկրին յառաջդիմութեան, սանձ ուզղակի, այլք անուղղակի. Ենթադրութիւն, խարէութիւն, կեղծիք, ահա նամանեան տերութեան բարոյական բնակիչներ. Շահամոլութիւն, քաւութիւն, դրկանք, ահա նորա պատանեցից նպատակ. Կայսրաց, շնորհակ. տիրոյ վատ հրապոյր, ահա ամեն գործոց շարժառիթ. Մինչ կրնայ տեսնալ տերութիւն մը որ այս ասոնցմանն վատութեանց է. անչուշտ ոչ. Բայց ինչ օգուտ որ իւր անիրաւութեամբ կորստեան ալ առաջ պիտի բերէ, եթէ իսնասուն ջանքեր որք պէտք են նաև զորաւոր լինել, չը փոխեան ապառնոմիչ մինչեցեներ ձեռք առնուլ կանխաս. Աստուծմանէն են Թիւրքիոյ ժողովրդեան ներկայ բոլոր թշուառութիւնները, ապրատութիւն, ապիրատութիւն, արուեստից յետապնդեմ վիճակը, բնակչաց անհամաձայնութիւն և գրաս հնամանք հարատարութիւնք և այլն, զորս ամենն ալ կատարութեան երեսէն կը ծագին. Աշխարհի ամենայն երկիրներու կարգէն են Թիւրքիոյ երկիրներ, բայց բնակչաց խեղճութիւնը սանանելով կիմացուի որ այդ բարեբեր երկիրներ լաւ չեն արտադրեր. պատճառ զարձեալ կատարութիւնն է. Զի Իսլամ տարրը ազատել մնայն գիտէ, իսկ ոչ—իսլամ ժողովուրդը քաղաքակիրթ երկիրներու ունեցած դիւրութիւններէն զուրկ է. որով չը կրնար զարգանալ և երկրին ազատման բանելով յաւելում գոյացունել. զի ապաւորութիւն չը կայ երկիր գործելու, արուեստներ մշակելու, երկաթուղի, օրինաւոր հնագիր, կանոնաւոր քաղաքաստար, բարեկարգեալ ճանապարհ, անհրաժեշտ եղած անգեր կամուրջ, օթեան և այլն բնչ որ հարկաւոր են երկրի մը զարգացման՝ պակաս են բոլորովին. Աւելցուր ասոնց վրա պատուիրան անանգութիւնն, որով մինչեւ ասնիկը փնտրան և կը փնտրան հնագնեալ. Բազմաստեալ հարատարութիւնը, որ կը ցամքեցուցէ ամեն ազատարիչ ազդիւրներ, և այն չար ու նենգաւոր դիտաւորը զոր ունի կատարութիւնը ոչ—իսլամ տարրերն չգոյացունելու, ահա ամեն բան կատարեալ կը դառնայ և նոցն բնչն կատարութեան ամեն չարեաց ազդիւր և պատճառ ըլլալն բնչ. Ներն կոգոյացուցի. Ամբողջ Թիւրքիոյ համար միայն 150.000 ազի նշանակեալ է պահանջի մէջ հասարակաց կրթութեան գործին, այն ալ անանանական. Բոլոր գաւառաց քաղաքաց մէջ չը կայ կատարութեան կոչնանէ բացուած հասարակաց վարժարան մը, ուր ամեն կարգի հպատակաց ազգայ ուսակերակ կարենան, այլ քանի մը գաղղաց կայ, որք խլամ ազգաց յատկացած են միայն, թէպէտ և ծանրաթ ազգանի գանձէն կը հոգացուի. Գաւառաց բոլոր հասարակաց ազգաց կրթելի կրթելի վրայ գործածման համար գուցեալ մը յատկանալու. Կ. Պոլիս կեդրոնն, այն համայնական կեդրոնը, որ սպառելով կը սպառէ 30՝միլիոն ժողովրդեան մը կեանքը ու չը կը ազատար. Քաղաքային և գիւղական պաշտանեանց գուրկ տարրական կրթութենէ և սրտով ու մարդով կոյր մարդիկ են, շարագործներ, մարդասպաններ շատ անգամ կաշառք կեդրոնելով գաւառաց. կառավարիչ և այլն կը լինին. Թիւրքիա տուեր է եւրոպական կազմակերպութեան, իրականութիւն չունին օրէնք ու կանոնք. ազգութիւնը չունի կազմակերպ. պաշտանեալք չունին ուղեցոյց. գանձիկ մարդիկ բնչ որ կը ծնին, այն են օրէնք. Ոչ մի տերութիւն այս ասոնցմանն վատութիւն չէ կրցեր շարունակել թէեւ այս կը շարունակէ եւրոպական հանգիստ շանսուց մրցման ընթրիս. Հարիւրաւոր տարիներ կան որ մարդ չը գիտեր թէ Թիւրքիոյ գաւառաց քաղաքաց մէջ ոմանք ոմանք մարդասպան մը ի պատիժ իւր գործոց և յորմեակ այլոց գլխատուած ըլլայ. Նոյնպէս ոչ մի շարագործ ոստիկան տարանցութեան համար պատիժ կրած ունի. Պատուաւոր պէտք է գնանել այն գաւառապարակի յարաբերութեան մէջ, զոր ունին պաշտանեալք այդ շարագործաց հետ և այն տեսակցութեան մէջ որով պաշտանեալք մարդ չեն համարեր գաղանանանս, հետապէս նոցա ինաս տուող մանանանանաց վրա պատիժ դնել իրենց խղճին հակառակ կը համարեն. Մանանանանք գրեթէ կրանական գաղանանանք ընդունած են թէ ազիարի տերութեան. Հանար տանգուած են, ուստի նուանելոց վրայ ամեն բռնութիւն ներելի կը համարեն. Իրենց այս գաղանանն կը վերնայ մինչև այն տաեն, երբ իրենք վերնան ազիարէ, զի գայն ունեցան, երբ ծնան.

Սպրանցնելով մեր խոսքեր կը վերջացնենք, որք այսպէս կամենանան, 1. Թիւրքիա երկրի բնակիչներն չը բարեկարգեր. 2. Թիւրքիա քաղաքակրթութեան և յառաջդիմութեան թշնամի է. կուրել գան կը շինել. կը քանդել գան կը նորոգել. 3. Թիւրքիոյ կառավարութիւն ինքն է պատճառ իւր ժողովրդեան բոլոր թշուառութեանց. 4. Թիւրքիա մասնաւոր դիտաւորութիւն ունի փնտրուելու զոչ-իսլամ տարրս. և 5. Թիւրքիա պիտի կրծանի իւր ազատութեան համար, բայց կը վերնայ որ նորա անհման ներքն թաղուին ամեն բոլոր հպատակներն, եթէ մասնաւոր ջանք չը ունայ ազատել զնուս.

Մ. Ն.

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՆ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 21 ապրիլի։ Այսօր պարտական արարքոյ կարգի գեներալը իր ամիսայով ժամի երեքին կեսօրէն յետոյ գեներալ-ֆելդմարշալ մայրենեկցուն էր։ Եկեղեցի մանելու ժամանակ կոչիները հանեց, ուսարարիկ մնաց։ Ի 8ին Հանգուցեալ թագաւորի գերեզմանին, մի քանի բոպէ ապրեցաւ էր և այնուհետև գրեց գերեզմանի վրա ենդանի ծաղիկներէն գեղեցիկ պսակ, որի վրա պարսկերէն գրած էր։ Կայսր Ալէքսանդր II-ին։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 21 ապրիլի։ „Правит. Вѣстн." լրագրի մէջ տպած է Բարձրագոյն հրաման։ Ֆինանսական մինիստրութեան ենթարկեալ ուսումնարանական հիմնարկութիւնները յանձնել ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութեանը։ Ապրիլի 17-ին գիշերը փոխարկի ժամանակ կրանանարարի քաղաքի ամենայաւ. հիսը այրվեցաւ։ Կառավարչական և ուսումնարանական հիմնարկութիւնները ազնչացած են հրդեհէն։

Կ. ՊՕԼԻՍ, 20 ապրիլի։ Սուլթանի իրաւունքով թոյլ է տրուած Բ. Դրանը ընդունել պատուիրանների առաջարկած յանձնարարական առհանանական հարցի վերաբերեալ։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 22 ապրիլի։ Թագաւորը կրանանարարի հրդեհէն ճնաչանանելոցն շնորհեց 10,000 բուրլ։

ՄՈՍԿՎԱ, 21 ապրիլի։ Գենեալ-նահանգապետի մի նոր պարտադիր վճիռ կայացաւ, որ քանանգանաւ է կանոններ գանապանների և գիշերապահների համար։ Արանց հրամայեալ է հանել, որ ոչ մի տեղ ոչ որ ոստիկաններ կամ այլ թղթեր չը կպցնէ առանց թագաւորի թոյլատրութեան և առհասարակ ոգնել պոլիցիային։

ԴՈՒԲԼԻՆ, 21 ապրիլի։ Երէկ Դիլլան կալանաւորվեցաւ։ Գարտոյինգտոնի մէջ և երեկոյեան կը բերվի Դուբլին պահանջների հսկողութեան տակ։

Խմբագիր—հրատարակող ԴՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

---

3. Армянскій языкъ и Словесность և այլն. Ասուց գրականութիւնը ուսուցանում են, իսկ կարդը ոչ.

Դարձեալ. 61-րդ յօդուածում գրված է՝ Преподаваніе Закона Божія Армяно-Григоріанскаго вѣроисповѣданія и Армянскаго языка распредѣляется по классамъ по опредѣленію Педагогическаго Совѣта (Лазаревскаго Института). Արդ ուստ պարտականութիւնն է հրատարակել հնամանի խորհրդի ուղղութիւնը հայոց լեզուի անիրաւութեամբ վիճակի վրա. այս հարցին թող պատասխանեն նրանք, որոնք իրանց պաշտանով ու բարձր դրութեամբ հայկական տարրի ներկայացուցիչ են ձեռնում Լ. հնամանի մէջ. գա նրանց բարոյական պարտքն է թէ իրանց յատուկ իրենի և թէ հայ հասարակութեան գաղտնաւոր առաջ. Այսպիսի ծանրակշիռ գործերում պարտականութիւնը անհնարելի է.

Մենք վերը յիշեցինք թէ՝ իւրաքանչիւր գաւառան համար հայոց լեզուից երեք դաս է պարտ նշանակված շաբաթը. ինքն քան ինքնան պարտ է, որ այդչափ սուղ դասերից մի դասի պատ ոգուսկ անհարին է, և դա է պատճառը, որ Լ. հնամանի ուսուցիչներն գժտարանում են փարը ի չառ կանոնաւոր կերպով թելադրութիւն գրելու։ Ընթերցողը մեզ թոյլ նեղանի թէ բուսականանալ լուսի վարժարանի առաջ դասերով չէ կարելի և աշակերտը իր դաստիարակելու համար պէտք է գրքեր կարդայ, ուրեմն հարատարելով իր միտքը գանազան գիտութիւններով, ընդլայնել իր աշխարհաճանաչողութիւնն և այլն. Ասենք, որ բոլոր թիւրքիա, զի քաղաքական, ընկերական, ազգայնական, մասնաւոր, ընդհանուր կրոնական, բնատեսական և այլն ազնիպիսի ապականութեանց մէջ խորասուզեալ է. որք անչուշտ վարման պիտի բերին այնմ. Աստուծմանէն սահմանել մինչև յեսոն պարտականաց թշնամի են երկրին յառաջդիմութեան, սանձ ուզղակի, այլք անուղղակի. Ենթադրութիւն, խարէութիւն, կեղծիք, ահա նամանեան տերութեան բարոյական բնակիչներ. Շահամոլութիւն, քաւութիւն, դրկանք, ահա նորա պատանեցից նպատակ. Կայսրաց, շնորհակ. տիրոյ վատ հրապոյր, ահա ամեն գործոց շարժառիթ. Մինչ կրնայ տեսնալ տերութիւն մը որ այս ասոնցմանն վատութեանց է. անչուշտ ոչ. Բայց ինչ օգուտ որ իւր անիրաւութեամբ կորստեան ալ առաջ պիտի բերէ, եթէ իսնասուն ջանքեր որք պէտք են նաև զորաւոր լինել, չը փոխեան ապառնոմիչ մինչեցեներ ձեռք առնուլ կանխաս. Աստուծմանէն են Թիւրքիոյ ժողովրդեան ներկայ բոլոր թշուառութիւնները, ապրատութիւն, ապիրատութիւն, արուեստից յետապնդեմ վիճակը, բնակչաց անհամաձայնութիւն և գրաս հնամանք հարատարութիւնք և այլն, զորս ամենն ալ կատարութեան երեսէն կը ծագին. Աշխարհի ամենայն երկիրներու կարգէն են Թիւրքիոյ երկիրներ, բայց բնակչաց խեղճութիւնը սանանելով կիմացուի որ այդ բարեբեր երկիրներ լաւ չեն արտադրեր. պատճառ զարձեալ կատարութիւնն է. Զի Իսլամ տարրը ազատել մնայն գիտէ, իսկ ոչ—իսլամ ժողովուրդը քաղաքակիրթ երկիրներու ունեցած դիւրութիւններէն զուրկ է. որով չը կրնար զարգանալ և երկրին ազատման բանելով յաւելում գոյացունել. զի ապաւորութիւն չը կայ երկիր գործելու, արուեստներ մշակելու, երկաթուղի, օրինաւոր հնագիր, կանոնաւոր քաղաքաստար, բարեկարգեալ ճանապարհ, անհրաժեշտ եղած անգեր կամուրջ, օթեան և այլն բնչ որ հարկաւոր են երկրի մը զարգացման՝ պակաս են բոլորովին. Աւելցուր ասոնց վրա պատուիրան անանգութիւնն, որով մինչեւ ասնիկը փնտրան և կը փնտրան հնագնեալ. Բազմաստեալ հարատարութիւնը, որ կը ցամքեցուցէ ամեն ազատարիչ ազդիւրներ, և այն չար ու նենգաւոր դիտաւորը զոր ունի կատարութիւնը ոչ—իսլամ տարրերն չգոյացունելու, ահա ամեն բան կատարեալ կը դառնայ և նոցն բնչն կատարութեան ամեն չարեաց ազդիւր և պատճառ ըլլալն բնչ. Ներն կոգոյացուցի. Ամբողջ Թիւրքիոյ համար միայն 150.000 ազի նշանակեալ է պահանջի մէջ հասարակաց կրթութեան գործին, այն ալ անանանական. Բոլոր գաւառաց քաղաքաց մէջ չը կայ կատարութեան կոչնանէ բացուած հասարակաց վարժարան մը, ուր ամեն կարգի հպատակաց ազգայ ուսակերակ կարենան, այլ քանի մը գաղղաց կայ, որք խլամ ազգաց յատկացած են միայն, թէպէտ և ծանրաթ ազգանի գանձէն կը հոգացուի. Գաւառաց բոլոր հասարակաց ազգաց կրթելի կրթելի վրայ գործածման համար գուցեալ մը յատկանալու. Կ. Պոլիս կեդրոնն, այն համայնական կեդրոնը, որ սպառելով կը սպառէ 30՝միլիոն ժողովրդեան մը կեանքը ու չը կը ազատար. Քաղաքային և գիւղական պաշտանեանց գուրկ տարրական կրթութենէ և սրտով ու մարդով կոյր մարդիկ են, շարագործներ, մարդասպաններ շատ անգամ կաշառք կեդրոնելով գաւառաց. կառավարիչ և այլն կը լինին. Թիւրքիա տուեր է եւրոպական կազմակերպութեան, իրականութիւն չունին օրէնք ու կանոնք. ազգութիւնը չունի կազմակերպ. պաշտանեալք չունին ուղեցոյց. գանձիկ մարդիկ բնչ որ կը ծնին, այն են օրէնք. Ոչ մի տերութիւն այս ասոնցմանն վատութիւն չէ կրցեր շարունակել թէեւ այս կը շարունակէ եւրոպական հանգիստ շանսուց մրցման ընթրիս. Հարիւրաւոր տարիներ կան որ մարդ չը գիտեր թէ Թիւրքիոյ գաւառաց քաղաքաց մէջ ոմանք ոմանք մարդասպան մը ի պատիժ իւր գործոց և յորմեակ այլոց գլխատուած ըլլայ. Նոյնպէս ոչ մի շարագործ ոստիկան տարանցութեան համար պատիժ կրած ունի. Պատուաւոր պէտք է գնանել այն գաւառապարակի յարաբերութեան մէջ, զոր ունին պաշտանեալք այդ շարագործաց հետ և այն տեսակցութեան մէջ որով պաշտանեալք մարդ չեն համարեր գաղանանանս, հետապէս նոցա ինաս տուող մանանանանաց վրա պատիժ դնել իրենց խղճին հակառակ կը համարեն. Մանանանանք գրեթէ կրանական գաղանանանք ընդունած են թէ ազիարի տերութեան. Հանար տանգուած են, ուստի նուանելոց վրայ ամեն բռնութիւն ներելի կը համարեն. Իրենց այս գաղանանն կը վերնայ մինչև այն տաեն, երբ իրենք վերնան ազիարէ, զի գայն ունեցան, երբ ծնան.

Սպրանցնելով մեր խոսքեր կը վերջացնենք, որք այսպէս կամենանան, 1. Թիւրքիա երկրի բնակիչներն չը բարեկարգեր. 2. Թիւրքիա քաղաքակրթութեան և յառաջդիմութեան թշնամի է. կուրել գան կը շինել. կը քանդել գան կը նորոգել. 3. Թիւրքիոյ կառավարութիւն ինքն է պատճառ իւր ժողովրդեան բոլոր թշուառութեանց. 4. Թիւրքիա մասնաւոր դիտաւորութիւն ունի փնտրուելու զոչ-իսլամ տարրս. և 5. Թիւրքիա պիտի կրծանի իւր ազատութեան համար, բայց կը վերնայ որ նորա անհման ներքն թաղուին ամեն բոլոր հպատակներն, եթէ մասնաւոր ջանք չը ունայ ազատել զնուս.

Մ. Ն.

յիրէն գրքեր չեն բերել տալիս աշակերտների ընթերցանութեան համար, պատասխանը անչուշտ այն կը լինիր թէ՝ հայ մանուկները աստուերէն վատ են խօսում, ուրեմն թող աստուերէն լաւ կարդան. Աւելորդ է ասել, որ այդպիսի պատասխանից յիմարագոյնը երեւակայել անհամար անիրաւելի է, վասն զի Բուքայինից, Դարուց, թեւուից նաև Թիֆլիսից նորեկ աշակերտները իրանց մայրենի լեզուն չը գիտէին և խօսում էին վրացերէն. Իրիմցիներից շատերը խօսում էին ռուսերէն, իսկ բնակարանքը տանէներն և մայրամերէն. որանց համար հայոց լեզուն խորթ էր և խորթ մնաց մինչև ուսման ատարանը հնամարանից. Դեղեցիկ ծառայութիւն հայոց ազգի համար.

Միտս է, որ 1867 թ. երբ դեռ «Փորձը» և «Մշակը» չէին հրատարակվում, իսկ «Մեղու Հայաստանի» լրագրի անունը, վարժապետների շնորհիւ, աշակերտները չէին լսել, V-ի գաւառանդիր «Հայկական Աշխարհ» էին ստանում ընթերցութեամբ 50-ական կ. գրվելով. այժմ նոյն օրինակով հնամարանի աշակերտները հայոց լրագիրներ են ստանում Թիֆլիսից. Այս իրողութիւնը ապացուցանում է, թէ հայ պատանիների սրտերում ազգային եռանդը տարաբեր չէ հանդել. Դրանք ցանկանում են հասանելու լինել մեր նոր գրականութեան, բայց ափսոս որ, երբանց պակասում են նիւթական միջոցներ և անձնական առաջնորդներ. իսկ Լ. հնամարանը իր անտարբերութեամբ չէ խրախուսում աշակերտների բարի ձգտումները. մինչ հնամարանն էլ զուրկ է գրականան կարգութիւնից գուցէ կարելի հարցնի ընթերցողը. գրան թող պատասխանէ 82-դ յօդուածը, որ նեղանում եմ ամրագրելու։ Плата за всѣхъ вообще воспитанниковъ, составляя, наравнѣ со всѣми принадлежащими Лазаревскому Институту капиталами и имуществомъ, неотъемлемую собственность этого заведенія, употребляется, по представленію Директора и съ разрѣшенія, смотря по размѣру и роду расхода, Министра Народнаго Просвѣщенія или Попечителя Московскаго учебнаго округа, преимущественно на пополненіе штатныхъ средствъ института и на усиленіе учебныхъ пособій, а за тѣмъ уже на вспоможеніе лицамъ, состоящимъ или состоявшимъ на службѣ при заведеніи, и ихъ семействамъ, а равно на непредвидимые расходы. Մեկնութիւնը այսպէս ունկրդ է. ընթերցողը թող ինքն մտածէ իր մտածելիքը. ես ընդհատում եմ իմ խորհրդածութիւններս.

Նուիրելով այս յօդուածս Լազարեան հնամարանին, ես գիտակցութիւն ունիմ՝ ցոյց տալ հայ հասարակութեան, թէ ինչ էր Լ. հնամարանը մի ժամանակ մեզ համար և ինչ է նա այսօր.

Երկու խօսք էլ մեր հասարակութեան. եթէ մեր հայերիս մէջ չը կան այնպիսի վիճակներ մարդիկ, որոնք իրանց ազգասիրութեամբ և գրականութեամբ կարդանալին նամանել պերճ Լազարեանց անունին, մեր պարտականութիւնն է գէթ պրոմեթեանց պանել այն, ինչ որ կատարել են մեզ անմոռաց Լազարեանք և այնուհետև ինչ հարկաւոր է quasi ազգասէրների մի փարդիկ խրատելն ոչ. Սենեկերիմ Լազարեան առաջնորդութեամբ (сенеца море хотѣла сжечь) Մոսկվայի ուղղը (հասկացիր Լ. հնամարանը) թագած, փարդիկ ճանճի, այն է Մուրատեան վարժարանի ճանից վազել.

Ս. Պետերբուրգ Լ.